

ОЛІЙНИК Г.М., СТРУМІНСЬКА Т.В., МАМЧЕНКО Я.О.,
НАВОЛЬСЬКА Л.В., ФРОЛОВ І.В., РЕМЕНЄВА Т.В.

Київський національний університет технологій та дизайну

ТРАДИЦІЙНА СИМВОЛІКА ВИШИВКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ В СУЧАСНОМУ ЖІНОЧОМУ КОСТЮМІ

Мета. Дослідження орнаментально-символічної системи української вишивки як культурного коду та виявлення можливостей її авторського переосмислення в сучасному жіночому костюмі.

Методи. Використано візуально-аналітичний та інформаційно-дослідницький аналіз української вишивки, методи системного та порівняльного аналізу, а також художньо-проектного моделювання для розробки творчої колекції жіночого одягу.

Результати. Виявлено особливості вишивки як техніки «криптограми», в якій орнаменти та символи виконують функцію культурного коду. Запропоновано авторську схему шифрування слова «НЕЗЛАМНА» на основі «Бродівського письма» В. Підгірняка. Розроблено колекцію жіночого одягу з використанням авторської вишивки, що поєднує етнічні мотиви з актуальними модними тенденціями. Колекція презентована на міжнародному конкурсі «Печерські каштани – 2025».

Наукова новизна. Запропоновано інтеграцію концепції «вишитої криптограми» у сучасний дизайн одягу через адаптацію абетки символів В. Підгірняка. Виявлено перспективність використання української вишивки як засобу візуальної комунікації, що може бути репрезентована у fashion-дизайні.

Практична значимість. Проведені дослідження української вишивки, як мовно-символічної системи, є підґрунтям для створення сучасних колекцій виробів легкої промисловості. Розроблені творчі ескізи та колекція жіночого одягу демонструють можливість інноваційного використання української вишивки у сучасній моді. Результати дослідження можуть бути застосовані у практиці дизайнерів спрямованій на популяризацію національної спадщини.

Ключові слова.: авторська колекція, культурний код, Бродівське письмо, творче джерело, «вишитий криптограм»

TRADITIONAL EMBROIDERY SYMBOLISM AS A MEANS OF FORMING AUTHORIAL STYLE IN CONTEMPORARY WOMEN'S COSTUME

OLIYNIK H.M., STRUMINSKA T.V., MAMCHENKO Ya.O., NAVOLSKA L.V., FROLOV I.V., REMENIEVA T.V.

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

Purpose. To study the ornamental and symbolic system of Ukrainian embroidery as a cultural code and to identify the possibilities of its authorial reinterpretation in contemporary women's costume.

Methods. The research employs visual-analytical and information-based analysis of Ukrainian embroidery, as well as methods of systemic and comparative analysis, and artistic and design modelling for the development of a creative women's clothing collection.

Results. The features of embroidery as a "cryptogram" technique have been identified, in which

ornaments and symbols serve as a cultural code. An authorial scheme for encoding the word "NEZLAMNA" ("UNBREAKABLE") based on the "Brody Script" by V. Pidhirniak has been proposed. A women's clothing collection using authorial embroidery has been developed, combining ethnic motifs with current fashion trends. The collection was presented at the international competition "Pecherski Kashtany – 2025."

Scientific novelty. The integration of the concept of an "embroidered cryptogram" into contemporary clothing design is proposed through the adaptation of V. Pidhirniak's symbolic alphabet. The potential of Ukrainian embroidery as a means of visual communication in fashion design is explored.

Practical significance. The conducted research on Ukrainian embroidery as a linguistic and symbolic system provides a foundation for creating contemporary collections in the light industry sector. The developed creative sketches and women's clothing collection demonstrate the possibility of innovative use of Ukrainian embroidery in modern fashion. The research results may be applied in designers' practice aimed at promoting national heritage.

Keywords: authorial collection, cultural code, Brody Script, creative source, embroidered cryptogram.

Вступ. В умовах актуалізації національної ідентичності у візуальній культурі зростає потреба в науково обґрунтованих підходах до інтеграції традиційних знакових систем у сучасний дизайн одягу. Водночас інтерпретація вишиваних символів у практиках моди часто лишається фрагментарною й не завжди спирається на відтворювані принципи кодування та прочитання знаку. У сучасному дизайні одягу особливе місце посідає звернення до етнокультурної спадщини, яка формує підґрунтя для авторських пошуків та творчих експериментів. Українська вишивка поєднує у собі художню довершеність та різноманітність символіки, яка є не лише декоративним елементом, а й цінним джерелом натхнення для розробки колекцій жіночого одягу, що прагне гармонійно поєднати етнічні елементи з актуальними модними тенденціями. Відсутність єдиної системи тлумачення орнаментів відкриває широкі можливості для авторських інтерпретацій, які дозволяють трансформувати традиційні мотиви у контексті сучасних комплектів одягу.

Традиційні символи вишивки в сучасному дизайні одягу нерідко функціонують як декоративні цитати, коли знак переноситься у виріб без чіткої верифікації семантики, меж інтерпретації та правил композиційної інтеграції. В результаті цього нерідко виникає науково-практичний розрив між етнографічним знанням про знакові системи та творчими методами їх актуалізації.

Вишивку, в українській культурі доцільно розглядати не лише, як декоративне мистецтво, а й як мовно-символічну систему, що передає знання, ідентичність і захисні сенси між поколіннями, несе закодовану інформацію – духовну, світоглядну, обрядову.

Одним з різновидів такої системи є «вишитий криптограм» – буквені елементи, ініціали або умовні знаки, що свідомо вбудовуються в орнамент, виконуючи ідентифікаційну або приховану функцію [1-4]. Українська вишивка на рушниках та сорочках складається з комплексних символічних композицій, серед яких зустрічаються приховані або стилізовані літери та знаки, інтерпретовані як «тайнописи» або особисті коди. Ці елементи використовували для маркування власності, позначення сімейного зв'язку або як засіб культурної самопрезентації.

В представленому дослідженні криптограмний підхід розглядається як продуктивний інструмент для поєднання семантичної виразності символів з вимогами сучасного формоутворення та технологічної реалізації у костюмі. Він дозволяє перевести символіку з площини довільної декорації у площину контрольованого кодування меседжів, оскільки задає правила побудови графом, визначає алгоритм складання знакових послідовностей, забезпечує можливість перевірки коректності зчитування незалежним спостерігачем.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідник Ю. Мельничук у своїх працях [5-6] розглядає рушники як своєрідні полотняні криптограми, в яких закодовано певний сенс та символи, що зберегли у собі світоглядні уявлення українців. Автор аналізує орнаментальні мотиви та колористику, простежуючи їхній зв'язок з космогонічними образами, духовними законами та обрядовими практиками. Вишитий рушник постає не лише предметом побуту чи естетики, а й засобом передачі інформації про світобудову та місце людини в ній. Ю. Мельничук підкреслює значення традиційної вишивки як культурного коду,

що забезпечує прагнення до збереження національної пам'яті.

Відомий дослідник української писанки та вишивки – Володимир Підгірняк, аналізуючи витвори майстрів прикарпатського краю, виявив певні закономірності в орнаментах, які наштовхнули його на наявність в них закодованої інформації. У своїй роботі «Текстова вишивка. Бродівське письмо», автор систематизував та структурував результати власних досліджень [7].

М. Чумарна у праці «Вишивання долі. Тайнопис вишивки» [8] досліджує орнаментальну символіку, яка розглядається як закодовані послання, що зберігають у собі сакральний, міфологічний та обрядовий сенси. Авторка застосовує інтерпретативний підхід, трактуючи вишивку як своєрідний тайнопис – духовний текст, у якому віддзеркалюється світогляд, космологія та доля людини. Дослідження демонструє відмінність між науковою методологією (аналіз, класифікація, систематизація символів) та символічно-езотеричним прочитанням, що апелює до міфопоетичної традиції й народних вірувань. Дослідниця розглядає вишивку як своєрідний «код долі», у якому орнаменти є не лише декоративними мотивами, а й знаками, що передають інформацію про духовний шлях людини, міфологічні уявлення та обрядову практику.

Постановка завдання. Поняття «вишитий криптограм» зустрічається переважно у публіцистиці, етнографії та фольклористиці, ніж у наукових роботах, оскільки здебільшого не має документованих ключів до розшифрування. Інтерпретації символів є спрощенням або сучасним переосмисленням дослідників, надаючи орнаментам значення,

що виникли пізніше, ніж вони реально існували. Проте, незважаючи на відсутність однозначного наукового трактування, «вишитий криптограм» є носієм культурної пам'яті та ідентичності. Саме ця глибока символічність, поєднана з естетичною привабливістю орнаментів, робить його надзвичайно актуальним для сучасного дизайну. Такий підхід відроджує традиційні техніки та надає їм нового змісту — перетворює стародавні шифри у вираз сучасності, поєднуючи національні мотиви з модними тенденціями. Таким чином, «вишитий криптограм» будучи декоративним елементом, набуває значення символу самотності, духовності та емоційного зв'язку поколінь.

Результати дослідження й обговорення. Одним з варіантів творчого рішення та популяризації «вишитої криптограми» в сучасному дизайні є розробка творчої колекції жіночого одягу та аксесуарів. Символи й орнаменти, що протягом століть мали різні інтерпретації, сьогодні стають джерелом натхнення для сучасного дизайну. Їх багатозначність та відсутність усталених трактувань відкривають простір для авторського бачення, поєднуючи традицію з новітніми тенденціями моди. Зазначимо, що відсутня єдина система символів та їх тлумачення, оскільки вони суттєво відрізняються залежно від регіону чи навіть окремої родини.

Для подальшої розробки творчої колекції жіночого одягу, проаналізовано запропоновану В. Підгірняком спеціальну абетку, у якій кожен символ відповідає певній літері кирилиці, цифрі, місяцю року тощо, який може бути вбудований у вишитий візерунок для передачі закодованого тексту (рис. 1) [7].

Діагональне написання	буква	Горизонтальне написання	Діагональне написання	буква	Горизонтальне написання	Діагональне написання	буква	Горизонтальне написання
	А			П			І	
	Б			Р			Й	
	В			С			К	
	Г			Т			Л	
	Г			У			М	
	Д			Ф			Н	
	Е			Х			О	

Рис.1. Абетка письма символів запропонована В. Підгірняком у книзі «Текстова вишивка. Бродівське письмо» [7]

Абетка складається з букв горизонтального та діагонального розташування. Генерація візерунку відбувається у формі квітки, в якій закодованого слова починається від центру з першої літери-символу, кількість пелюсток-осей традиційно чотири, але може бути й іншою – три, шість, вісім. Автором запропоновано певні правила розташування букв (рис. 2-3):

- літери певного рівня розташовуються на радіальній осі, праворуч від неї та в проміжку між осями за законами симетрії;
- орієнтація символів букв довільна, тобто їх можна розмістити «догори ногами», покласти на бік, «віддзеркалити» тощо). Якщо гармонійне написання літер (особливо несиметричних) потребує їх розташування не на радіальній осі, а ліворуч та праворуч від неї, то літери вздовж осі зображуються дзеркально;
- квітка, утворена написанням власного імені, обмежується спеціальним символом;
- якщо слово загальновідоме, можна використовувати лише першу літеру, першу і останню або лише приголосні, які об'єднані знаком «пасок»;
- закодоване слово читається зліва направо.

Одним із ключових асоціативних образів сучасної України є лексема «незламна», яка трансформувалася у своєрідний національний код, уособлення характеру, духу, волі до життя, стійкості українського народу та внутрішньої сили, що об'єднує кожного українця в умовах війни і використовується в межах означеного проєкту як смисловий конструкт. Для українців «незламна» це втілення єдності, сили та внутрішньої гідності, що поєднує минуле і сьогодення, утверджує тяглість історичної боротьби та формує позитивний образ

держави у світі. «Незламна» – характеристика не лише країни, але й кожної людини, яка своєю працею, мужністю чи жертвністю щодня доводить: Україну неможливо зламати. Такий підхід дозволяє зберегти семантичне ядро висловлювання та перевести його у площину знакової системи, забезпечити узгодження змісту з композиційними параметрами виробів.

Використовуючи «Бородівське письмо» В. Підгірняка розроблено та запропоновано схему розміщення слова «НЕЗЛАМНА», яке набуло особливого значення для кожного українця з початком війни і асоціативно співвідноситься з нашою незламною батьківщиною, яка попри все продовжує боротись [9].

Схема розміщення слова в символах надано на рисунку 4, стилізована схема для авторського візерунку (рисунка, малюнка) представлено на рисунку 5.

Для використання розробленого авторського рисунку у колекції комплектів жіночого одягу, проаналізовано техніки нанесення зображень на тканину методом знебарвлення – виведення або освітлення кольору наявного фарбування на тканині з метою створення рисунку, орнаменту чи декоративного ефекту [10-11]. Виділено основні різновиди:

- вибійка-знебарвлення – на попередньо пофарбовану тканину наносять спеціальні пасти або розчини, що вибілюють барвник у потрібних місцях, створюючи візерунок;
- резервне знебарвлення – частину тканини захищають від знебарвлювальної дії (наприклад, воском, клеєм чи спеціальними покриттями), а відкриті ділянки освітлюють, утворюючи контрастний малюнок;

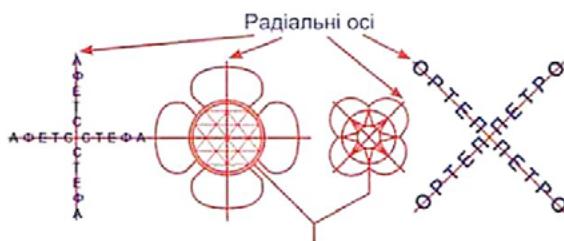

Рис.2. Приклад розміщення літер на радіальних осях за принципом квітки

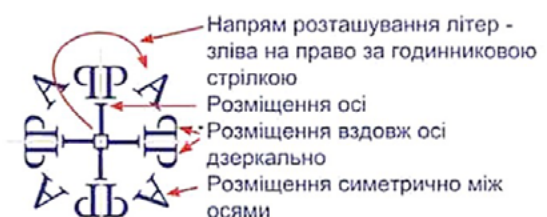

Рис.3. Приклад розміщення літер відносно радіальних осей у слові «ІРА»

- трафаретне знебарвлення - через трафарет на тканину наносять розчин для освітлення барвника, завдяки чому утворюється чіткий рисунок;
- розпис знебарвлювачами – на тканину наноситься вибілювальний склад пензлем, штапом чи іншим інструментом, створюючи малюнок вручну;
- декоративне знебарвлення – тканину частково занурюють у розчин або використовують губку/розпилювач, досягаючи плавних переходів кольору чи нерівномірних декоративних ефектів типу омбре, «вимитого» кольору.

На основі проведених досліджень, було розроблено колекцію жіночого одягу з авторським рисунком, який нанесений на елементи комплекту методом знебарвлення основного матеріалу (рис. 6).

Творчі ескізи моделей колекції жіночого одягу розроблено з врахуванням розробленого колажу творчого джерела та споживчих вимог до одягу – мінімалістичні силуети (прилеглий або прямий силуети) з авторським рисунком [12-13]. Кольори обрано пастельні природні – сіро-білий, зелений,

чорний. Колекція представлена п'ятьма луками, кожен з яких демонструє завершений образ. Всі елементи в колекції можуть бути взаємозамінними. Кожен образ складається із комбінації плечового та поясного виробу із обов'язковим акцентуванням лінії талії. Наявність симетричних та асиметричних елементів врівноважується контрастним співвідношенням світлих та темних кольорів, що уособлює втілення динамічності та впевненої стійкості у відповідності до головного девізу - «НЕЗЛАМНА».

Практична значущість проєкту підтверджена апробацією колекції «НЕЗЛАМНА», на міжнародному конкурсі «Печерські каштани – 2025» у номінації «Одяг».

Висновки. Результати дослідження підтвердили, що використання української вишивки як культурного коду у сучасному дизайні одягу відкриває широкі можливості для творчих експериментів. Поєднання традиційних символів, авторських «криптограм», сучасних конструктивних рішень та актуальних модних тенденцій є перспективним і ефективним підходом у створенні колекцій комплектів жіночого одягу.

У роботі проведено аналіз символіки та техніки виконання української вишивки,

Рис. 6. Творчі ескізи моделей колекції

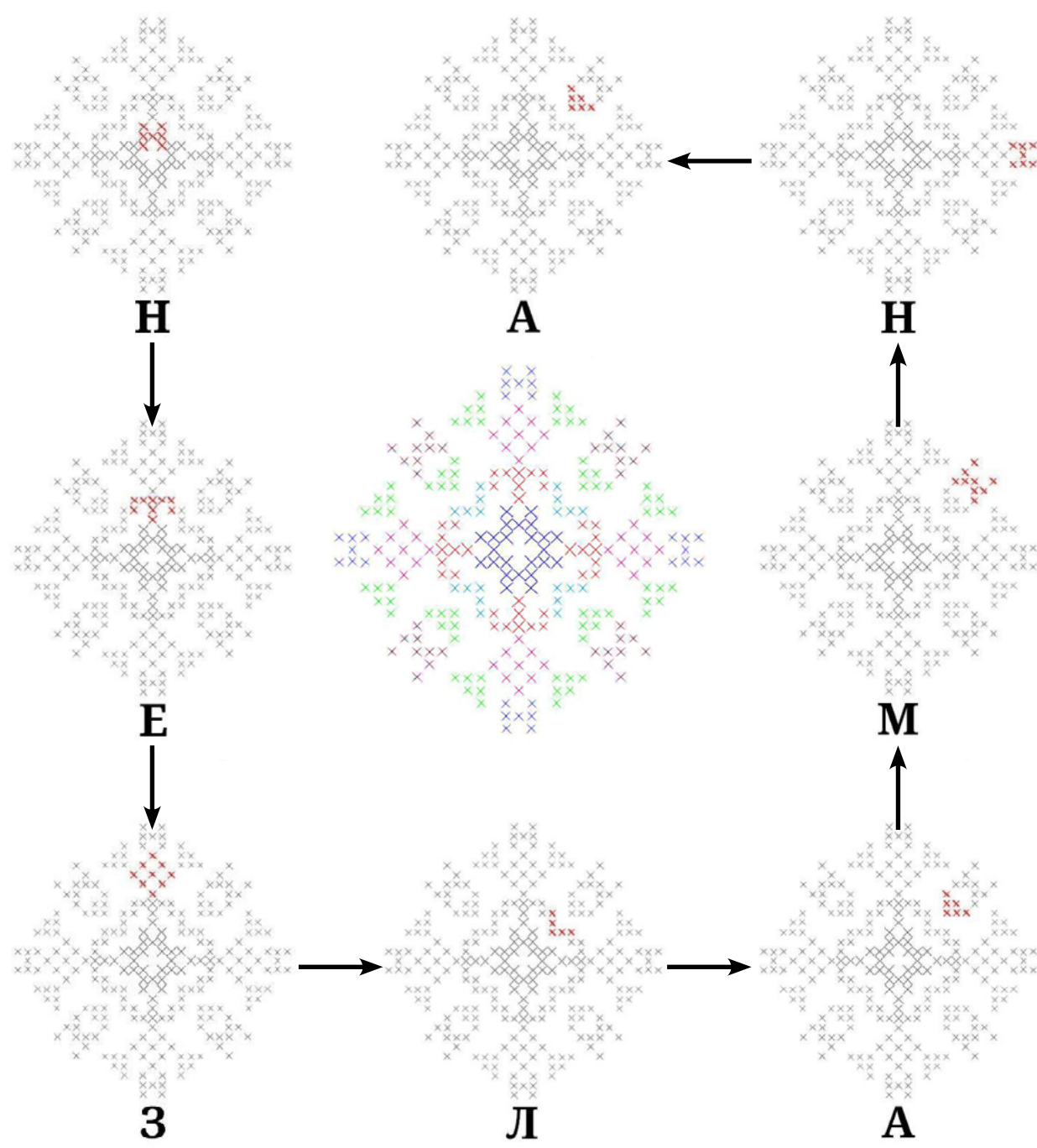

Рис. 4. Схема розміщення слова «НЕЗЛАМНА» в символах

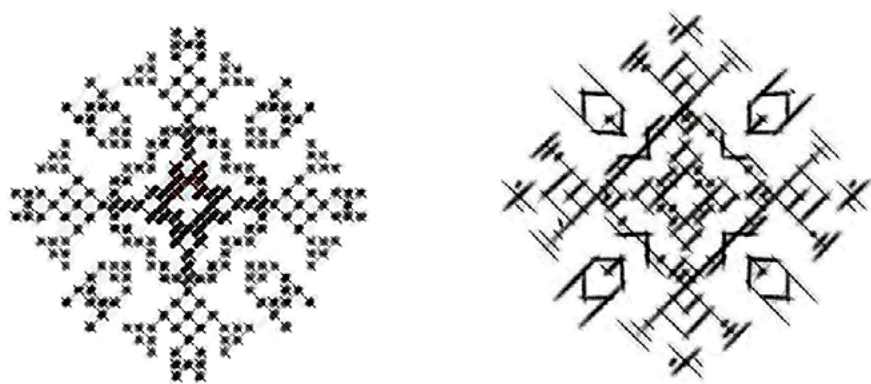

Рис. 5. Стилїзована схема авторського рисунку «НЕЗЛАМНА» в символах [9]

зокрема у розрізі «вишитих криптограм», досліджено можливості авторського переосмислення орнаментів та їх інтеграції у fashion-дизайн. Розроблено серію ескізів, створено авторські схеми розміщення

символів та виготовлено колекцію комплектів жіночого одягу «Незламна», що підтверджують практичну реалізованість запропонованих дизайнерських рішень та їх здатність поєднувати традицію з інновацією.

Список літературних джерел

1. Т.В. Куракова. Закодована вічність в українських орнаментах: методична збірка / Уклад. Т.В. Куракова. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2020. 96 с.
2. Н. М. Кушнарєнко, А. А. Соляник, М. О. Шевченко. Українська вишивка як різновид документа. Вісник ХДАК. Випуск 64. 2023, С. 16-33
3. Осіпенко Н. С. Українська вишивка: хрестоматія. Умань: АЛМІ, 2019. 118 с.
4. Українська вишивка: значення символіки. [Електронний ресурс]. <https://zgarda.com.ua/ua/blog/ukrainskaya-vyshivka-znachenie-simvoliki>
5. Ю. Мельничук. Семантика українських вишитих рушників. [Електронний ресурс]. <https://www.ridivira.com/uk/suspilstvo/semantyka-ukrainskykh-vyshytykh-rushnykiv>
6. Ю. Мельничук. Народні символи у карпатській вишивці. [Електронний ресурс]. <https://karpaty-ua.org.ua/symvoly-u-karpatskij-vyshyvcі>
7. В. Підгіпняк. Текстова вишивка. Бродівське письмо. Київ: 2008. 36 с.
8. М. Чумарна. Тайнопис вишивки. Апріорі: 2023. 96 с.
9. Фролов І. Проектування авторського рисунку на основі елементів української вишивки / І. Фролов, А. О. Косточка, А. Собільська // Збірник тез доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції текстильних та фешн-технологій KyivTex&Fashion, м. Київ, 19 жовтня 2023 року. – Київ : КНУТД, 2023. – С. 120-122.
10. 4 Fabric Printing Techniques – Discharge, Resist, Silkscreen, and More [Електронний ресурс]. https://www.heddels.com/2018/05/fabric-printing-techniques-discharge-resist-silkscreen-and-more/?utm_source
11. Українська вибірка: особливості техніки декорування тканини [Електронний ресурс]. https://violity.com/ua/publication/6585-ukrayinska-vibijka-osoblivosti-tehniki-dekoruvannya-tkanini.html?utm_source
12. Ніколаєва Т. В., Ніколаєва Т. В., Баранова А. І. Комплексне дизайн-проектування. Навч. посіб. Київ. КНУТД, 2018. 243 с.
13. Художнє проектування та виготовлення костюма: навч. посіб. / упоряд. Мамус Г.М., Терещук Г.В., Павх С.П. Тернопіль: Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2017. 120 с.

References

1. T.V. Kurakova. Zakodovana vichnist' v ukrayins'kykh ornamentakh: metodychna zbirka / Uklad. T.V. Kurakova. Slov'ians'k: Vyd-vo B. I. Matorina, 2020. 96 s.
2. N. M. Kushnarenko, A. A. Solianik, M. O. Shevchenko. Ukrayins'ka vyshyvka yak riznovyd dokumenta. Visnyk KhDAK. Vypusk 64. 2023, S. 16-33
3. Osipenko N.S. Ukrayins'ka vyshyvka: khrestomatiya. Uman': ALMI, 2019. 118 s.
4. Ukrayins'ka vyshyvka: znachennya symvoliky. [Elektronnyy resurs]. <https://zgarda.com.ua/ua/blog/ukrainskaya-vyshivka-znachenie-simvoliki>
5. Yu. Mel'nychuk. Semantyka ukrayins'kykh vyshytykh rushnykiv. [Elektronnyy resurs]. <https://www.ridivira.com/uk/suspilstvo/semantyka-ukrainskykh-vyshytykh-rushnykiv>
6. Yu. Mel'nychuk. Narodni symvoly u karpats'kiy vyshyvtsi. [Elektronnyy resurs]. <https://karpaty-ua.org.ua/symvoly-u-karpatskij-vyshyvcі>
7. V. Pidhipnyak. Tekstova vyshyvka. Brodivs'ke pys'mo. Kyiv: 2008. 36 s.
8. M. Chumarna. Tainopys vyshyvky. Apriori: 2023. 96 s.
9. Frolov I. Proiektuvannia avtors'koho rysunku na osnovi elementiv ukrains'koi vyshyvky / I. Frolov, A. O. Kostochka, A. Sobyl's'ka // Zbirnyk tez dopovidej VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii tekstyl'nykh ta feshn-tekhnologij KyivTekh&Fashion, m. Kyiv, 19 zhovtnia 2023 roku. – Kyiv : KNU TD, 2023. – S. 120-122.
10. 4 Fabric Printing Techniques – Discharge, Resist, Silkscreen, and More [Elektronnyy resurs]. https://www.heddels.com/2018/05/fabric-printing-techniques-discharge-resist-silkscreen-and-more/?utm_source
11. Ukrayins'ka vybijka: osoblyvosti tekhniki dekoruvannya tkanyny [Elektronnyy resurs]. https://violity.com/ua/publication/6585-ukrayinska-vibijka-osoblivosti-tehniki-dekoruvannya-tkanini.html?utm_source
12. Nikolaieva T. V., Nikolaieva T. V., Baranova A. I. Kompleksne dyzayn-proiektuvannya. Navch. posib. Kyiv: KNU TD, 2018. 243 s.
13. Khudozhnie proiektuvannya ta vyhotovlennya kostyuma: navch. posib. / uporyad. Mamus H.M., Tereshchuk H.V., Pavkh S.P. Ternopil': Ternop. nats. ped. un-t im. V. Hnatyuka, 2017. 120 s.